הרב יהודה זולדן, באר יהודה – ראש השנה, עמ' 102-116

שיעור ו

כל האוכל ושותה בתשיעי...

כאילו התענה תשיעי ועשירי

(ראש השנה ט ע"א-ע"ב)

א. הסעודות בערב יום הכיפורים
ב. רמב"ם: נדר שיצום ופגע בו ערב יום הכיפורים – חייב לצום
ג. נשים ומי שאיננו יכול לצום – חיובם בסעודות בערב יום הכיפורים
סיכום

א. הסעודות בערב יום הכיפורים

הגמרא (ט ע"א) הסבירה שרבי ישמעאל למד ש"מוסיפין מחול על קדש" בשנת שמיטה מפסוק שנאמר בהקשר ליום הכיפורים: "ועניתם את נפשותיכם בתשעה" (ויקרא כג, לב). לאחר מכן שאלה הגמרא:

> ורבי עקיבא, האי "ועניתם את נפשותיכם בתשעה" מאי עביד ליה?

רבי עקיבא שלמד על תוספת שביעית מהפסוק "בחריש ובקציר תשבות" (שמות לד, כא), מה הוא למד מהפסוק שממנו למד רבי ישמעאל? תשובת הגמרא:

> מבעי ליה לכדתני חייא בר רב מדפתי. דתני חייא בר רב מדפתי: "ועניתם את נפשותיכם בתשעה". וכי בתשעה מתענין? והלא בעשירי מתענין! אלא לומר לך: כל האוכל ושותה בתשיעי – מעלה עליו הכתוב כאלו התענה תשיעי ועשירי.[1]

לפי חייא בר רב מדפתי מי שאוכל בתשעה בחודש נחשב כאילו הוא מתענה ביום זה, וכיוון שכך מצווה להרבות באכילה ושתייה בתשעה בתשרי, ערב יום הכיפורים. רבי עקיבא הוא תנא, והגמרא הסבירה שהוא פירש את הפסוק "ועניתם את נפשותיכם" כמו שפירש חכם בבלי שחי אחריו – חייא בר רב מדפתי.[2] ייתכן שהסיבה לכך היא המסופר בגמרא (פסחים קט ע"א) על הנהגתו של רבי עקיבא בערב יום הכיפורים:

---

1 הרב יחזקאל לנדא (צל"ח, ברכות ח ע"ב) הקשה: "ויש לדקדק הלא בעשירי הוא מתענה באמת, ואיך שייך למימר כאילו התענה, ולא הוה ליה למימר אלא 'מעלה עליו כאילו התענה תשיעי'? וצריך לומר דפירושו שאף תענית העשירי מתחשב ומתעלה יותר מאשר הוא בעצמו בערכו, כי ידוע שהמתענה שני ימים יחד שהתענית ביום השני קשה כפלי כפלים מתענית יום פשוט, וזהו שחשיב כאילו מתענה תשיעי ועשירי". ראה שם עוד בהמשך דבריו, ובדברי הרב יעקב עטלינגר (ערוך לנר, ראש השנה ט ע"א). על משמעות הביטוי "מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי", ראה מהר"ל (ראש השנה ט ע"א, חידוש אגדות); על משמעות האכילה בערב יום הכיפורים כחלק מהליך התשובה, ראה הראי"ה קוק (מדבר שור, דרוש י). על מעמדו ומעלתו המיוחדת של יום ט' בתשרי, ערב יום הכיפורים, ראה הרב חיים ישעיהו הדרי ("חג לה' מחר", נבואה שעריך, א, עמ' 189-218).

2 אמנם במקומות נוספים חייא בר רב מדפתי ציטט ברייתות (שבת קמב ע"ב; יבמות עד ע"א; בבא בתרא י ע"ב), וייתכן שגם כאן מדובר בברייתא שהייתה ידועה לו.

> תניא, אמרו עליו על רבי עקיבא: מימיו לא אמר הגיע עת לעמוד בבית המדרש חוץ מערבי פסחים וערב יום הכפורים. בערב פסח – בשביל תינוקות, כדי שלא ישנו. וערב יום הכיפורים, כדי שיאכילו את בניהם.

רבינו יהונתן מלוניל (שם) פירש: "ערבי יום הכיפורים, שיאכילו את בניהם כדי שיוכלו להתענות ביום הכיפורים, ולא יאכלו בניחוץ [=במהירות] ובטירוף הדעת, משום שמא יחשך השמש ולא יאכלו התינוקות די ספקם". אמנם עיקר דאגתו הייתה בהקשר להאכלת הילדים ולא נאמר דבר בנוגע לאכילתם של בוגרים בערב יום הכיפורים.

דרשת חייא בר רב מדפתי נזכרה במקומות נוספים. בגמרא (ברכות ח ע"ב) מסופר על ביבי בנו של אביי שחשב להשלים בערב יום הכיפורים את קריאת הפרשות שניים מקרא ואחד תרגום. חייא בר רב מדפתי שנה בפניו את דרשתו על חובת האכילה בערב יום הכיפורים. המסר היה שטוב יותר לאכול ולשתות ביום זה מאשר להשלים את הפרשיות.

בגמרא (פסחים סח ע"ב) מסופר על בנו של רבינא שהיה צם במשך השנה בימים שני וחמישי, כולל ימים טובים (על פי פירוש הראב"ד, כתוב שם, פסחים יח ע"ב בדפי הרי"ף), אך הוא לא היה צם בעצרת (שבועות), בפורים ובערב יום הכיפורים. הגמרא נימקה את ההנהגה בנוגע לערב יום הכיפורים בדרשתו של חייא בר רב מדפתי. רבינא ובנו חיו בסוף תקופת האמוראים, ונראה שבזמנם דרשתו של חייא בר רב מדפתי הייתה ידועה.

על אכילה בערב יום הכיפורים והתייחסות ליום זה כיום טוב, ניתן ללמוד מהאמור במשנה (חולין פג ע"א) ובמדרש ההלכה (ספרא אמור פרשה ח פרק ח אות י):

> בארבעה פרקים בשנה המוכר בהמה לחבירו צריך להודיעו: אמה מכרתי לשחוט, בתה מכרתי לשחוט, ואלו הן: ערב יום טוב האחרון של חג, וערב יום טוב הראשון של פסח, וערב עצרת, וערב ראש השנה. וכדברי רבי יוסי הגלילי: אף ערב יום הכפורים בגליל.

משנה זו מופיעה גם בתוספתא (חולין ה, ב) ושם נוסף: "...וכדברי רבי יוסי הגלילי: אף ערב יום הכפורים בגליל, מפני שהוא יום טוב". לפי נימוק זה יש לאכול בערב יום הכיפורים מפני שיום זה הוא יום טוב, ולא כהכנה לקראת הצום, ולא מפני שמי שאוכל בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי.

נראה שבמקומות נוספים ולא רק בגליל היו אוכלים בשר בערב יום הכיפורים. במשנה (נדרים סג ע"ב) נאמר:

> אמר רבי יהודה... אמר קונם בשר שאיני טועם עד שיהא הצום, אינו אסור אלא עד לילי צום, שלא נתכוון זה אלא עד שעה שדרך בני אדם לאכול בשר.

התוספות (ד"ה עד ליל, וכן ראשונים נוספים) כתבו:

> עד לילי הצום – דהיינו סעודה של יום הכפורים, דרגילין לאכול בשר כדאיתא בחולין (דף פג.) רבי יוסי הגלילי אומר: אף ערב יום הכפורים בגליל.

גם אמוראים בבבל היו אוכלים בשר בערב יום הכיפורים:

א. בגמרא (חולין צה ע"ב) מסופר שרב נחמן מנהרדעא היה אצל רב כהנא בערב יום הכיפורים, ועורבים השליכו כבד וכוליתא, ורב כהנא אמר לרב נחמן שייקח ויאכל, כי היום מותר לאכול ממה שהעורבים משליכים, כי רוב הבשר הוא משחיטת ישראל מאחר שמכינים הרבה לסעודת ערב יום הכיפורים.

ב. בגמרא (שם קי ע"א) נאמר שבסורא החמירו ולא אכלו כחל (דד הבהמה), ובפומבדיתא אכלו כחל. רמי בר תמרי, שהוא רמי בר דיקולי ומקומו מפומבדיתא, היה בסורא בערב יום הכיפורים ואכל את הכחל שהשליכו בני סורא, כי הם לא היו אוכלים אותו.

ג. בגמרא (שם קלג ע"א) אמר אביי שהיה כהן שרק בערב יום הכיפורים הוא נוטל מתנות "לאחזוקי נפשאי בכהני", ותוספות (ד"ה לבר ממעלי) כתבו: "שיום טוב הוא, כדאמר בפרק אותו ואת בנו (לעיל דף פג.) ומתנות מרובות וכהנים מתאספין, ואילו לא היה נוטל היו אומרים שאינו כהן". מדברי הרמב"ם (הל' ביכורים ט, כב) משמע שמדובר על נטילת בשר שנשחט בבית המטבחיים.

ממקורות אלו משמע שהאמוראים הללו אכלו בערב יום הכיפורים בשר בהמה,[3] ומגמרות אחרות יש ללמוד שאכלו פת ושתו יין.[4] נראה אפוא שאכילת בשר ופת ושתיית היין מעניקות לסעודות של ערב יום הכיפורים אפיון של יום טוב.

במדרש (בראשית רבה, פרשה יא, ד) מופיע סיפור על חייט שהקפיד לאכול דג בערב יום הכיפורים [מתורגם]:

> אמר רבי תנחומא: מעשה היה ברומי בערב הצום הגדול, והיה שם חייט אחד והלך לקנות לו דג אחד. נזדמן הוא ונערו של השר עומד לידו. היה הוא מעלה את המחיר והוא מעלה את המחיר, עד שהגיע לשנים עשר דינרים, וקנאו אותו חייט. בעת הארוחה אמר השר לנערו: מדוע לא הבאת לי דג? אמר לו: מדוע שאשקר לך, הלכתי ולא היה שם אלא דג אחד, והיינו שם אני ויהודי אחד עומדים עליו, והיה הוא מעלה את המחיר ואני העליתי את המחיר עד שהגיע לשנים עשר דינרים. מה היית רוצה, שאביא לך דג בשנים עשר דינרים? אתמהא! אמר ליה: מי הוא? אמר ליה: אדם פלוני. שלח אחריו והביאו אליו. אמר לו: מה ראית חייט יהודי לאכול דג בשנים עשר דינרים? אמר לו: אדוני, יש לנו יום אחד שכל חטאים שאנו עושים בכל השנה הוא מכפר לנו. וכאשר הוא מגיע אנו צריכים לכבד אותו! אמר: כיוון שהבאת ראיה לדבריך, הרי אתה פטור. מה פרע לו הקב"ה? הלך וחתך אותה, וזימן לו בתוכה מרגלית טובה, והיה מתפרנס ממנה כל ימיו.[5]

בכל הגמרות הללו וכן במדרש האגדה לא נאמר שאכלו ושתו בערב יום הכיפורים בשל דרשת חייא בר רב מדפתי או מפני שסברו שט' בתשרי הוא יום טוב. נראה שכל אחד מהם אכל ושתה מה שהוא רצה, כהנהגה טבעית שהגוף יהיה חזק ויוכל להתענות במשך יממה, וכשם שאוכלים ושותים לפני כל צום אחר – ט' באב וכד'.[6]

---

3 בגמרא (יומא פז ע"א) מסופר על האמורא רב שהלך בערב יום הכיפורים לפייס קצב באטליז. על הקצב מסופר שהוא בקע את ראש הבהמה. סביר להניח שהיו קונים ביום זה בשר על מנת לאכול אותו.

4 בגמרא (קידושין פא ע"א) מסופר שבערב יום הכיפורים השטן התחפש לעני ועמד בפתח ביתו של פלימו, ובקש להיכנס ולשבת איתם בסעודה: "יומא כי האידנא, כולי עלמא אתכא". רש"י (ד"ה אתכא) פירש: "על השלחן אוכלין". על אחרים מסופר (עירובין נד ע"א; כתובות סז ע"א; נדרים נה ע"א) שהם היו שותים יין בערב יום הכיפורים. בגמרא (יומא פז ע"ב) נאמר שיש לומר וידוי לפני סעודה מפסקת "שמא תטרף דעתו בסעודה", ורש"י (ד"ה שמא) הסביר: "שמא תטרף דעתו – מחמת שכרות". בירושלמי (עבודה זרה ב, ג) מסופר: "מעשה בטבח אחד בציפורין שהיה מאכיל את ישראל נבילות וטריפות. פעם אחת ערב יום הכיפורים עם חשיכה שתה יין הרבה ונשתכר ועלה לראש הגג ונפל ומת".

5 סיפור זה מזכיר בפרטים מסוימים את הסיפור על יוסף מוקיר שבת (שבת קיט ע"א).

6 כשתשעה באב חל ביום חול, נאמר בגמרא (תענית כו ע"ב) בנוגע לסעודה מפסקת: "לא יאכל אדם שני תבשילין, לא יאכל בשר ולא ישתה יין". זאת בשל הלכות האבלות שבימים אלו. אך כשתשעה באב חל בשבת והצום נדחה ליום ראשון, נאמר בתוספתא (תענית ג, יג): "תשעה באב שחל להיות בשבת, אוכל אדם כל צרכו ושותה כל צרכו, ומעלה על שלחנו אפילו כסעודת שלמה בשעתו, ואין מונע מעצמו כלום".

אמנם יש ראשונים שקישרו בין דברי רבי יוסי הגלילי לבין דרשת חייא בר רב מדפתי.[7] דברי רבי יוסי הגלילי נזכרו בגמרא (עבודה זרה ה ע"ב) ורש"י (ד"ה וערב יום הכיפורים) נימק את דבריו על בסיס דברי חייא בר רב מדפתי: "משום כל האוכל ושותה בט' בו וכו'". הרב מנחם המאירי (בית הבחירה, חולין פג ע"א) כתב:

> ולדברי רבי יוסי הגלילי שהיה אומר כל האוכל ושותה בתשיעי כאלו התענה תשיעי ועשירי, אף ערב יום הכפורים בגליל שהיו מרבין בסעודות מצד התענית, ועל אלו אמרו יום המיוחד טעון כרוז.[8]

לא נזכר בגמרא בשום מקום שרבי יוסי הגלילי היה אומר "כל האוכל ושותה בתשיעי כאילו התענה תשיעי ועשירי".[9] הרב דוד פרדו (חסדי דוד, תוספתא שם [עמ' קמא]) הסביר שלפי חכמים אכלו בגליל בערב יום הכיפורים עופות ודגים, ורבי יוסי הגלילי אמר להם "דלא יעשה כן במקומנו", זאת מפני שערב יום הכיפורים נחשב כמו יום טוב, ויש לנהוג בו כמו בשאר ימים טובים. וכשם שביום טוב אין שמחה אלא בבשר הראוי לשלמים, כך גם בערב יום הכיפורים. חכמים חלקו עליו ולדבריהם ערב יום הכיפורים איננו נקרא יום טוב על אף שיש מצווה לאכול בו.

נראה שניתן אף לומר שמדברי רבי יוסי הגלילי אין הכרח להוכיח שהיו אוכלים סעודה בערב יום הכיפורים. ייתכן ששחטו את הבהמה בערב יום הכיפורים כדי שמיד בצאת הצום יהיה מה לאכול, וכפי ששחטו בערבי הימים הטובים האחרים שנזכרו שם, כדי שיהיה להם מה לאכול ביום טוב עצמו. דברי התוספתא "מפני שהוא יום טוב" מתייחסים למוצאי הצום, וכפי שהכוהן הגדול היה עושה (יומא ע ע"א): "ויום טוב היה עושה לאוהביו בשעה שיצא בשלום מן הקדש". כך פסק רבנו יעקב (טור אורח חיים סי' תרכד): "ואוכלין ושותין בשמחה דכתיב 'לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך כי כבר רצה האלהים את מעשיך' (קהלת ט, ז)", וכן כתב הרמ"א (שם סעיף ה): "ואוכלים ושמחים במוצאי יום הכיפורים, דהוי קצת **יום טוב**".[10]

הלכה למעשה כתב רבנו יעקב (טור אורח חיים סי' תרד):

---

7 גם רבי יוסי הגלילי הוא תנא, הוא חי בזמנו של רבי עקיבא ואף חלק עליו כמה פעמים (סוטה מד ע"א; מכות יא ע"ב; זבחים נז ע"א, פב ע"א; תוספתא (מקוואות ח, ו), ועוד. זו אפשרות להסביר את דברי רבי יוסי הגלילי כמו חייא בר רב מדפתי מבבל שחי אחריו, אך כאמור, אין זה מפורש בגמרא.

8 הרב יהודה בן בנימין ענו (ריבב"ן, חולין פא ע"ב) כתב גם כן: "אף ערב יום הכפורים בגליל. שהיו נוהגין לעשות משתאות משום דאמר מר האוכל ושותה בתשיעי כאילו התענה תשיעי ועשירי". במדרש (איכה רבה ג, ו [מופיע גם: רבנו ניסים, ר"ן, תענית ג ע"ב בדפי הרי"ף]) מתוארת סעודה בערב יום הכיפורים בנציבין של רבי יהודה בן בתירא וראש הגלות ובה מאכלים רבים מאוד ויין.

9 תוספות (חגיגה כה ע"א ד"ה בגלילא שנו; רבנו תם, ספר הישר, חידושים סי' רמג) נימקו אחרת את אכילת הבשר בגליל בערב יום הכיפורים: "...ועוד מצינו בחולין בפ' אותו ואת בנו (דף פג.) וערב יום הכפורים בגליל, משמע שהיו עשירים ומרבים בסעודות". הם קיימו את המנהג לאכול בערב יום הכיפורים, והם אכלו דווקא בשר ולא עוף ודגים כי הם היו עשירים.

10 תוספות (יומא פז ע"ב ד"ה והאמר רב) כתבו: "...**דבליל** יום הכיפורים מצוה לטרוח ולהכין צורכי סעודה דהוי כעין יום טוב כדאמרינן במדרש דבמוצאי יום הכיפורים בת קול יוצאת ואומרת לך אכול בשמחה לחמך...". לפי ההקשר שם נראה שהכוונה היא לטרוח ולהכין הסעודה מיד במוצאי יום הכיפורים ולא בט' בתשרי ערב יום הכיפורים. כך כתבו תוספות הרא"ש ותוספות ישנים (שם): "יש לו מצוה לעשות לתקן צרכי סעודה **למוצאי** יום הכיפורים שהוא יום טוב". מדובר שם שלפי הסוברים שתפילת ערבית רשות, אין מבטלים את התפילה סתם, אך במוצאי יום הכיפורים בשל הטרחה לטובת הסעודה רשאי לבטל תפילת ערבית. נוסף על כך, גאונים וראשונים עסקו בשאלה אם מותר להטמין בערב יום הכיפורים כדי שהאוכל יהיה מוכן מיד במוצאי הצום. רבנו יעקב (טור, אורח חיים סי' תרט) כתב: "ואיני יודע מה חשש איסור יש בדבר שהוצרכו גאוני עולם לדבר בו, ואדרבה נראה יותר טוב שיטמין כדי שימצא סעודתו מוכנת במוצאי יום הכפורים. גדולה מזו התירו קניבת ירק מן המנחה ולמעלה (שבת קיד ע"ב – קטו ע"א) כדי להכין סעודתו, כל שכן הטמנת חמין שמותר".

תני רב חייא בר רב מדיפתי "ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש". וכי בתשעה מתענין והלא בעשרה מתענין? ללמדך שכל האוכל ושותה בתשעה מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשעה ועשרה. והכי קאמר קרא הכינו עצמכם בתשיעי לעינוי של מחר. ומדאפקיה רחמנא לאכילה בלשון עינוי, אם כן חשיב כמו עינוי כאילו התענה תשעה ועשרה. פירוש כאילו נצטוה להתענות בשניהם. והוא מאהבת הקדוש ברוך הוא את ישראל שלא צוה להתענות אלא יום אחד בשנה, ולטובתם לכפר עונותיהם וציום שיאכלו וישתו תחלה כדי שיוכלו להתענות ושלא להזיק להם העינוי. משל למלך שהיה לו בן יחיד וגזר עליו להתענות יום אחד וצוה להאכילו ולהשקותו קודם כדי שיוכל לסבול.

וכן נוהגין להרבות בו בסעודה, ומביא במדרש (פסיקתא רבתי, פיסקא כג) מעשה בשוטר העיר שאמר לעבדו קנה לי דגים, ולא מצא אלא דג אחד ונתן בו זהוב. והיה שם יהודי חייט והוסיף עליו עד שהעלוהו לחמשה ונשאר לחייט. בא העבד אל אדוניו וספר לו כל המאורע. שלח השוטר אחר החייט, ואמר לו: מה מלאכתך? אמר לו: חייט. אמר לו: ולמה קנית דג שוה זהוב בה' זהובים? ולא עוד אלא שלקחתו מיד עבדי ששלחתיו לקנותו לי? השיב לו: והיאך לא אקננו אפילו בעשרה כדי לאוכלו ביום כזה שצונו הקדוש ברוך הוא לאכול ולשתות, ושאנו בטוחים שהקב"ה יכפר לנו עונותינו. אמר לו: אם כן יפה עשית, ופטרו והלך לשלום.

רבנו יעקב הוסיף שהציווי לאכול בערב יום הכיפורים הוא מאהבת ה' את ישראל, וציין למדרש (בניסוח קצת אחר) על אותו חייט שקנה דג במחיר גבוה. אותו חייט אמר לשר שביום זה ציוונו הקב"ה לאכול ולשתות, וייתכן שרמז לדרשת חייא בר רב מדפתי.[11] ר"ת (חולין פג ע"א ד"ה וכדברי רבי) למד מהמדרש שהמנהג הוא לאכול דג בערב יום הכיפורים:

ערב יום הכיפורים לא היו אוכלין אלא בשר עוף ודגים כדאמר בבראשית רבה גבי ההוא דזבן נונא.

הרב עובדיה מברטנורא (משנה חולין ה, ג) כתב כדברי תוספות ולפיו כך היה המנהג ביהודה ובשאר ארצות. בגמרא (כתובות ה ע"א) משמע שאכלו עוף או בן עוף בערב יום הכיפורים, ולעיל ציינו שהיו אמוראים שאכלו בשר בהמה בערב יום הכיפורים. הרב יואל סירקס (בית חדש, יורה דעה סי' טז) תירץ: "וצריך לומר דבאתריה דאביי (חולין קלג ע"א) היו נוהגין כדברי רבי יוסי בגליל שהיו שוחטין בערב יום הכפורים בהמות הרבה, אבל בשאר מקומות לא היו אוכלין כי אם בשר עוף ודגים כמו שכתבו התוספות".

הרב יוסף קארו (שולחן ערוך אורח חיים סי' תרד, א) כתב בקצרה: "מצוה לאכול בערב יום הכיפורים ולהרבות בסעודה", ובנוגע לסעודה מפסקת (שם סי' תרח, ד) כתב שיש לאכול בערב יום הכיפורים מאכלים שקלים להתעכל, כדי שלא יהא שבע ומתגאה כשיתפלל. הרמ"א שם הוסיף שאין אוכלים מאכלים המחממים את הגוף, שלא יבוא לידי קרי, ושאין לאכול מאכלי חלב שמרבים זרע. אמנם בסעודת שחרית נוהגים לאוכלם.[12] נראה להסביר שהתיאורים על אכילת בשר בהמה בערב

---

11 רבנו אשר, רא"ש (יומא ח, כב), אביו של רבנו יעקב, כתב: "נהגו להרבות בסעודה ערב יום הכפורים... ואמרינן נמי (בירושלמי) במדרש מעשה בחייט אחד שקנה דג בערב יום הכפורים בדמים מרובים". הרב יוסף קארו (בית יוסף אורח חיים סי' תרד), הרב יואל סירקס (בית חדש שם) והרב יהושע וולק (פרישה שם) דנו בדברי המדרש. ראה עוד: הרב יוסף חיים (בן איש חי, פרשת וילך, א); הרב חיים סופר (כף החיים, סי' תרד ס"ק ב); הרב שמואל בורנשטיין (שם משמואל – מועדים, שנת תרע"ב, שנת תרע"ו); הרב צדוק הכהן מלובלין (פרי צדיק, ערב יום הכיפורים, סי' ד-ו, ח).

12 בנוגע לכוהן הגדול כתב הרמב"ם (הל' עבודת יום הכיפורים א, ו) על פי הגמרא (יומא יח ע"א-ע"ב): "כל שבעת הימים לא היו מונעין ממנו מאכל ומשקה, ערב יום הכפורים עם חשיכה לא היו מניחין אותו

יום טוב הם בסעודת שחרית וייתכן שבגליל נוהג זה היה נפוץ יותר וכך נהגו גם כמה אמוראים, ואילו בסעודה מפסקת אכלו דגים ועוף וכפי שכתבו ר"ת והטור.

ב. רמב"ם: נדר שיצום ופגע בו ערב יום הכיפורים – חייב לצום

הרמב"ם לא הזכיר כלל בהלכות שביתת עשור שיש מצווה לאכול בערב יום הכיפורים.[13] הרב אברהם די בוטון (לחם משנה, הל' שביתת עשור א, ו) כתב שהרמב"ם התייחס לזה במקום אחר (הל' נדרים ג, ט):

> הנודר שיצום בשבת או ביום טוב חייב לצום, שהנדרים חלים על דברי מצוה כמו שבארנו.
> וכן הנודר שיצום יום ראשון או יום שלישי כל ימיו ופגע בו יום זה והרי הוא יום טוב או ערב יום הכפורים, הרי זה חייב לצום, ואין צריך לומר ראש חדש.
> פגע בו חנוכה ופורים ידחה נדרו מפני הימים האלו, הואיל ואיסור הצום בהם מדברי סופרים הרי הן צריכין חזוק וידחה נדרו מפני גזירת חכמים.

הרב דוד בן זמרא (רדב"ז שם) הסביר:

> או ערב יום הכפורים וכו'. סובר רבינו שאסור להתענות בערב יום הכפורים מן התורה דכתיב "בתשעה לחדש" וכי בתשעה מתענין והלא בעשרה מתענין? אלא כל האוכל ושותה בתשיעי כאילו התענה בתשיעי ובעשירי. משמע דאיסור תורה הוא. ואפילו תימא שהוא דרשא דרבנן, מ"מ יש לו עיקר מן התורה ולא אתו לזלזולי ביה, ואין צריך חיזוק.

הרב יוסף קארו (שם) כתב שכנראה הרמב"ם סבר שיש לאכול בערב יום הכיפורים בשל דרשת הפסוק. והקשה:

> ויש לתמוה על ערב יום הכיפורים, דאטו משום דרשא ד"ועניתם את נפשותיכם" שהיא אסמכתא בעלמא, לימא שהוא מדאורייתא?

תשובתו היא שאכן החובה לאכול בערב יום הכיפורים היא מדרבנן, "אלא שכיון שיש להם קצת סמך בתורה לא אתו לזלזולי בהו ולפיכך אינם צריכים חיזוק".

אך לכאורה קשה, הרי הרמב"ם לא כתב בשום מקום שיש חובה לאכול בערב יום הכיפורים ולא ציין בשום מקום את דרשת הפסוק שדרש חייא בר דיפתי! הרב יחיאל מיכל אפשטיין (ערוך השולחן,

---

לאכול הרבה שהמאכל מביא את השינה, ולא היו מניחין אותו לישן שמא יראה קרי, ולא היו מאכילין אותו דברים המרגילין לשכבת זרע כגון ביצים וחלב חם וכיוצא בהן".

13 הרב נחום רבינוביץ (יד פשוטה, הל' שביתת עשור א, ו [עמ' קצט-רב]) הסביר מדוע הרמב"ם לא פסק כחייא בר רב מדפתי. הרמב"ם (הל' שחיטה יב, יד) פסק להלכה את האמור במשנה (חולין פג ע"א) בנוגע לארבעה פרקים בשנה ולא ציין לדברי רבי יוסי הגלילי שכך היה גם בערב יום הכיפורים. הרב דוד בן זמרא (שם) הסביר: "ולא קיימא לן כרבי יוסי הגלילי, דלא היו נוהגין בערב יום הכיפורים אלא בעופות ודגים כדמשמע בבראשית רבה גבי ההוא דזבן נונא. אי נמי דרבי יוסי לא אמרה אלא בגליל דוקא". דברי הרדב"ז הללו מבוססים על דברי ר"ת בתוספות (חולין פג ע"א ד"ה וכדברי; כתובות ה ע"א ד"ה אלא; עבודה זרה ה ע"ב ד"ה וכדברי). הרמב"ם (הל' מכירה ט, ז) פסק על פי הגמרא (עירובין פא ע"ב): "בארבעה פרקים בשנה העמידו דבריהם על דין תורה בבשר מפני שהעם כולן צריכין לבשר, ואלו הן: ערב יום טוב האחרון של חג, וערב יום טוב הראשון של פסח, וערב העצרת, וערב ראש השנה". גם שם לא הזכיר הרמב"ם
ערב יום הכיפורים. אמנם רש"י (עירובין שם ד"ה בארבעה פרקים אלו), תוספות ותוספות הרא"ש (ד"ה בארבעה) הזכירו גם: "ערב יום הכיפורים בגליל", הגם שזה פרק זמן חמישי. בעניין זה ראה בדברי הרב אליהו דוד רבינוביץ' תאומים, האדר"ת (שו"ת מענה אליהו סי' עד, ד"ה סי' קצט סע' ג).

אורח חיים סי׳ תרד, ו-י) כתב שהרמב״ם (הל׳ שביתת עשור שם) פסק כרבי ישמעאל שיש להוסיף בערב יום הכיפורים מחול על קודש, ולכן לא פסק כרבי עקיבא וממילא אין צורך להזכיר את דרשת חייא בר רב מדפתי. על כך שיש מנושאי כליו של הרמב״ם (הל׳ נדרים שם) שהבינו שבשל העובדה שהרמב״ם הזכיר את האיסור לצום בערב יום הכיפורים, משמע שהוא סבר שיש חובה מהתורה או מדרבנן לאכול בערב יום הכיפורים, כתב הרב אפשטיין (שם ח):

> ואני תמה מאד על זה. דאי סלקא דעתך דהרמב״ם סבירא ליה דאסור להתענות בערב יום הכיפורים מדאורייתא או אפילו מדרבנן ושהוא מחוייב לאכול בו ולשתות, איך לא היה מזכיר במקומו בהלכות שביתת עשור, ולסמוך על מה שיזכיר בדרך אגב בהלכות נדרים ולהיפך שחייב להתענות? ולכן נלע״ד ברור כמ״ש שהרמב״ם דחה זה מהלכה מטעמא דכתיבנא.

לפיו, הרמב״ם בהלכות נדרים שכתב שחייב להתענות, אין זה מפני שיש חובה מדאורייתא או סמך מדאורייתא ואין צריך חיזוק:

> אלא אדרבא משום דאין בה מצוה כלל לאכול לא מדאורייתא ולא מדרבנן ולכן ממילא דחל הנדר. והא שהוצרך להזכיר זה כלל, משום דמנהג העולם להרבות בסעודה בערב יום הכיפורים וכמבואר במדרש במעשה דההוא חייטא שסילק מעות הרבה בעד דג בערב יום הכיפורים, והובא בטור. ובחולין (פג ע״א) מצינו גם כן שבגליל היו מרבין בסעודות בערב יום הכיפורים. ולבלי לטעות שיש בזה על כל פנים מצוה דרבנן ואין הנדר חל כבחנוכה ופורים, קמ״ל דאין בה מצוה גמורה דרבנן והנדר חל. ואין הרמב״ם יחיד בזה, כי גם ברי״ף וסמ״ג לא מצאתי דין זה שמצוה לאכול בערב יום הכיפורים, וטעמם גם כן משום דהביאו הך קרא לתוספת.

הרמב״ם הזכיר את ערב יום הכיפורים מפני שמנהג העולם להרבות בסעודה וכפי שמופיע במקורות שציינו לעיל, וכדי שלא יטעו בדבר הדגיש הרמב״ם תאריך זה. בהמשך (שם ט) כתב שאמנם ״הרא״ש והטור והשולחן ערוך פסקו כחייא דמצוה לאכול בערב יום הכיפורים, ואפשר דסבירא ליה דהוי דאורייתא. ולתוספת ידרשו מקרא אחרינא״. עוד כתב שמדברי רבי יוסי הגלילי (חולין שם) יש ראיה לסמ״ג, לרי״ף ולרמב״ם שבגליל היו מרבים בסעודות ערב יום הכיפורים, ומשמע מכאן שבמקומות אחרים לא נהגו כך. בסוף דבריו כתב שאכן נהוג לאכול עוף ודגים בערב יום הכיפורים ״וכמו שהמנהג אצלינו״.

כאמור לעיל, הרמב״ם לא כתב שיש מצווה להרבות בסעודה בערב יום הכיפורים, וייתכן שלפי הרמב״ם אכילה ושתייה לפני צום היא פעולה טבעית, ואין עניין מיוחד באכילת מאכלים מסוימים לפני הצום בערב יום הכיפורים, וכל אדם יכול לאכול כרצונו וכפי שהוא אוכל לפני כל צום אחר. את כל המקורות שציינו לעיל – הנהגת רבי יוסי הגלילי והאמוראים שאכלו בשר והחייט שהקפיד לאכול דג – יפרש הרמב״ם כבחירה אישית ולא כחובה או מצווה. מאחר שאין חובה לאכול בערב יום הכיפורים, אם אדם גזר על עצמו צום ביום מסוים והתברר שיום זה הוא ערב יום הכיפורים – עליו לצום. הסיבה היא שהמחויבות לנדר האישי גוברת על הצורך הטבעי לאכול לפני יום הכיפורים.

ג. נשים ומי שאיננו יכול לצום – חיובם בסעודות בערב יום הכיפורים

הרב עקיבא איגר (שו״ת, מהדורא קמא סי׳ טז) נשאל על אודות אישה חולה שאיננה יכולה לאכול והיא ניזונת רק מתרופות, אם היא חייבת לאכול בערב יום הכיפורים. יש להניח שהאישה רצתה

לאכול בערב יום הכיפורים כדי לקיים את דברי חייא בר רב מדפתי, ועל כן היא שאלה אם היא חייבת בכך.[14]

רבי עקיבא איגר השיב שהואיל ומדובר באישה חולה "חלילה וחלילה לה לאכול... שלא תאכל שום דבר עודף על מה שרגילה בו בכל יום".[15] בעקבות שאלה זו דן רבי עקיבא איגר בנוגע לחובה של נשים בריאות לאכול בערב יום הכיפורים. צדדי הספק:

> [א] דאפשר הן פטורות כמו מכל מצוות עשה שהזמן גרמא [ב] או לא, כיון דקרא מפיק לה בלשון "בתשעה לחודש בערב" וכו' ולומר דהוי כאלו התענה תשיעי ועשירי, ממילא כל שמחוייב בתענית עשירי, מחוייב לקיים "ועניתם" לאכול בתשיעי. וצ"ע לעת הפנאי.[16]

נעמיק בצדדי הספק:

[א] מצוות עשה שהזמן גרמה – צום ביום הכיפורים הוא מצוות עשה שהזמן גרמה. נשים צמות כי בפסוק נאמר (ויקרא טז, כט): "והיתה לכם לחוקת עולם בחדש השביעי בעשור לחדש תענו את נפשתיכם וכל מלאכה לא תעשו **האזרח** והגר הגר בתוככם", ובמדרש ההלכה (ספרא אחרי מות פרשה ה פרק ז אות ט) ובגמרא (סוכה כח ע"א) נדרש: "'האזרח' - לרבות את הנשים האזרחיות שחייבות בעינוי". בנוגע לחובת האכילה בערב יום הכיפורים, חייא בר רב מדפתי דרש על חובה זו מפסוק אחר, ועל כן ניתן לראות את חובת האכילה בערב יום הכיפורים גם כן כמצוות עשה שהזמן גרמה. מנגד, אין מדובר על חובה לאכול בערב יום הכיפורים, אלא שמי שעושה כן מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי, ועל כן אין להכליל אכילה זו בגדר מצוות עשה שהזמן גרמה. אכילה ושתייה לפני צום היא הנהגה טבעית אלא שחייא בר רב מדפתי העניק לאכילה בערב יום הכיפורים משמעות נוספת.

[ב] המחויב בתענית ביום הכיפורים מחויב באכילה ושתייה בערב יום הכיפורים – לפי דרשת חייא בר רב מדפתי יש תלות בין האכילה בתשיעי לבין הצום בעשירי כי "כל שמחוייב בתענית עשירי, מחוייב לקיים 'ועניתם' לאכול בתשיעי".[17] יש להעיר שמדברי חייא בר רב מדפתי משמע שיש לאכול בערב יום הכיפורים והעושה כן מעלה עליו הכתוב כאילו צם תשיעי ועשירי, אך לא משמע שיש תלות בין פעולת האכילה בערב יום הכיפורים לבין חובת הצום. מה יהיה הדין במקרים הבאים: מי שברור לו שהוא יכול לצום ביום הכיפורים גם אם לא יאכל כלל בערב יום הכיפורים או שיאכל מעט, או מי שברור לו שהוא לא יצום ביום הכיפורים בשל סיבות רפואיות או אחרות (דוגמה: חייל בעת פעילות מבצעית), האם הוא חייב לאכול בערב יום הכיפורים?

---

14 בגמרא (שבת קמח ע"א-ע"ב; ביצה ל ע"א), ברמב"ם (הל' שביתת עשור א, ז) ובשולחן ערוך (אורח חיים סי' תרח, ב) נזכר בנוגע לנשים שאוכלות בערב יום הכיפורים סמוך לצום, שהן אוכלות ושותות עד שחשכה, ואין מעירים להן מהנימוק: "הנח להם לישראל, מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין".

15 כאמור לעיל, הרמב"ם לא כתב כלל על החובה לאכול בערב יום הכיפורים, ולפיו אישה חולה בוודאי איננה חייבת לאכול, וכן כל אדם אחר.

16 גם הרש"ש (סוכה כח ע"א) התלבט בשאלה זו והציג רק את התלות והקשר בין האכילה בתשיעי לעינוי בעשירי והוסיף עוד שלפי ההסבר של הרא"ש שהאכילה נועדה להקל על הצום, ודאי שאישה תהיה חייבת. אחרונים רבים עסקו בשאלה זו של רבי עקיבא איגר, ובדבריהם דן באריכות רבה הרב עובדיה יוסף (שו"ת יביע אומר, א, אורח חיים סי' לז; שו"ת יחוה דעת א סי' נח).

17 המהרש"א (פסחים סח ע"ב, חידושי אגדות) כתב גם כן על תלות זו: "כל האוכל ושותה בתשיעי כאלו התענה תשיעי ועשירי. תלה שכר מצות אכילה בתשיעי במצות עינוי ביום הכיפורים, דאכילה צורך מצות עינוי היא. שחס הקדוש ברוך הוא על ישראל שיוכלו לסבול העינוי בכח האכילה כדאיתא במדרשות. ועוד יש לומר לפי שמסברא יותר גדול שכר המענה עצמו לשם מצוה ממענג עצמו לשם מצוה... ועל כן תלה כאן זו אכילת מצוה של ערב יום הכיפורים היא גדולה כעינוי יום הכיפורים גופיה...".

נראה להסביר כך. לפי חייא בר רב מדפתי, לפני כל צום מקובל לאכול, אך לאכילה בערב יום הכיפורים יש משמעות ערכית והיא איננה רק צורך להתכונן לקראת הצום, כדי שיהיה קל יותר או קשה יותר לצום. לפיו, האכילה בט' תשרי היא סוג של עינוי, וכדברי רש"י (ראש השנה ט ע"א ד"ה כל האוכל ושותה): "דהכי קאמר קרא: 'ועניתם... בתשעה', אכילת תשעה אני קורא עינוי, וכיון דאכילתו עינוי חשיבה, כל דמפיש באכילה ושתיה טפי עדיף, דהא מדקאמר 'בערב' על כרחך לא מקפיד אעינוי דתשעה, וכי קרי עינוי 'בתשעה' אכילה ושתיה דידיה קרי עינוי". במקום אחר כתב רש"י (פסחים סח ע"ב ד"ה כל האוכל): "...אתא האי 'בתשעה' להכי אתא והכי קאמר, מה שאתם עושים בתשעה דהיינו אכילה ושתיה, אני קורא עינוי". רש"י (ברכות ח ע"ב ד"ה מעלה עליו) כתב: "והכי קאמר קרא: הכינו עצמכם בתשעה לחדש לענוי המחרת, והרי הוא בעיני כענוי היום". ובמקום נוסף (יומא פא ע"ב ד"ה כל האוכל) כתב גם כן: "והכי משמע קרא: 'ועניתם... בתשעה' כלומר התקן עצמך בתשעה כדי שתוכל להתענות בעשרה, ומדאפקיה קרא בלשון עינוי, לומר לך: הרי הוא כאילו מתענה בתשעה". רש"י הוסיף שהאכילה בתשעה לחודש היא הכנה ליום המחרת, אך ציין שאכילה זו נחשבת כעינוי.[18] אין סתירה בין העובדה שהאכילה היא גם הכנה ליום שלמחרת והיא גם נחשבת כעינוי. גם תוספות (ט ע"ב ד"ה כאילו) כתבו: "כאילו התענה תשיעי ועשירי – כלומר כמו שצוהו הקב"ה להתענות והתענה". ובלשון התוספות הרא"ש (שם): "כאלו נצטוה להתענות והתענה". כשאדם אוכל בערב יום הכיפורים זה נחשב כאילו הוא התענה. תוספות ותוספות הרא"ש המשיכו שבעקבות הלימוד הזה ברור שאסור להתענות ביום זה, שהרי היה מקום לחשוב שאם האכילה נחשבת כעינוי אזי עדיף להתענות. הוכחתם מהמסופר (פסחים סח ע"ב) על מר בריה דרבינא שהיה צם כל השנה בימים שני וחמישי כולל ימים טובים, אך לא היה צם בעצרת, בפורים ובערב יום הכיפורים.[19]

אשר על כן גם מי שיודע שלא יוכל לצום מסיבה כלשהי, חייב לאכול בערב יום הכיפורים. וכן להפך. מי שאיננו יכול לאכול אוכל רגיל אלא רק סמי רפואה, כמו אותה אשה שניזונת מסמי רפואה,

---

18 הרב צדקיה הרופא (שבלי הלקט, סדר יום הכיפורים סי' שז) כתב: "יש לומר שמפני שאוכל יפה בערב יום הכיפורים וביום הכיפורים מתענה, קשה לו עינויו יותר". הרחבה בעניין זה: הרב ברוך אפשטיין (תורה תמימה, ויקרא כג, לב הערה צז). לטעמים נוספים לחובת האכילה בערב יום הכיפורים ראה: הרב דוד ירחמיאל צבי רבינוביץ ("מצות אכילה בליל ערב יום הכיפורים", אור ישראל, כט [תשס"ג], פ-צא).

19 כך הסביר הראב"ד (כתוב שם, פסחים יח ע"ב בדפי הרי"ף) את המסופר על מר בריה דרבינא. תוספות (ראש השנה שם) המשיכו וכתבו עוד: "וסבר לה [=מר בריה דרבינא] כרבי עקיבא. דאי כרבי ישמעאל לית ליה הך דרשה. ובהכי ניחא הא דלא קאמר התם הכל מודים בערבי יום הכפורים דבעינן נמי לכם כדקאמר התם אעצרת". יש להוסיף שרב יוסף אמר שם גם על פורים: "הכל מודים בפורים דבעינן נמי לכם". על דברי תוספות שכתבו שמר בריה דרבינא סבר כרבי עקיבא, יש להעיר שבגמרא (פסחים שם) נאמר במפורש שמר בריה דרבינא סבר כחייא בר רב מדפתי, וכפי שציינו לעיל מר בריה דרבינא חי אחרי חייא בר רב ודרשתו הייתה ידועה. בסוגייתנו הגמרא היא שהסבירה שרבי עקיבא יפרש את הפסוק "ועניתם" כמו שפירש אחר כך חייא בר רב מדפתי.

אבל הוא או היא יכולים לצום, ודאי שיצומו. יש קשר בין שני הימים הללו, אך אין תלות ביניהם.[20] המצווה של כל יום עומדת בפני עצמה.[21]

סיכום

הנהגה טבעית היא לאכול לפני צום. חייא בר רב מדפתי למד מהפסוק: "ועניתם את נפשתיכם בתשעה לחדש בערב מערב עד ערב תשבתו שבתכם", שכל האוכל בתשיעי, מעלה עליו הכתוב כאילו צם בתשיעי ועשירי. אמירה זו מעניקה לאכילה ביום זה ממד אחר – לא רק הכנה לקראת הצום אלא ערך עצמי באכילה שנחשבת כעינוי גם כן. בסוגייתנו נאמר שגם רבי עקיבא ידרוש כך מהפסוק, אף על פי שרבי עקיבא הוא תנא שקדם לחייא בר רב מדפתי שבבבל.

במשנה נזכרו דברי רבי יוסי הגלילי שהעיד שבגליל אכלו בשר בערב יום הכיפורים, ובתוספתא נאמר על כך: "מפני שהוא יום טוב". לא נזכר שבני הגליל עשו כן בשל דרשת חייא בר רב מדפתי. גם על אמוראים מסופר שאכלו בשר, וכן אכלו פת ושתו יין, וייתכן שכל אלו העניקו מעמד של יום טוב לערב יום הכיפורים. אך לא נאמר שהם עשו כן בשל דרשת חייא בר רב מדפתי, אם כי יש ראשונים שנימקו כך את ההשקעה במאכלים אלו.

על מר בריה דרבינא מסופר שנהג לצום במשך השנה, אך בשל דרשת חייא בר רב הוא לא צם בערב יום הכיפורים אך לא נאמר מה הוא אכל. במדרש מסופר על חייט שהשקיע כסף רב ברכישת דג לסעודה של ערב יום הכיפורים, ובגמרא נזכרת אכילת עוף בערב יום הכיפורים, ויש ראשונים שלמדו מכאן שהמנהג הוא לאכול דג ועוף. גם כאן לא נאמר שהם אכלו בערב יום הכיפורים בשל דרשת חייא בר רב מדפתי.

הרמב"ם לא כתב כלל על האכילה בערב יום הכיפורים כחובה וכערך השווה לעינוי. לפי הרמב"ם האכילה לפני צום היא פעולה טבעית. בכל המקורות שתיארו אכילת בשר או דגים ועוף בערב יום

---

20 בשאילתות דרב אחאי (שאילתא קסז) נאמר: "תנו רבנן 'תענו את נפשותיכם בתשעה'. וכי בט' מתענין והלא בעשירי מתענין? אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשעה **ומתענה בעשירי**, מעלה עליו הכתוב כאילו נתענה תשיעי ועשירי". המילים: "ומתענה בעשירי" אינן מופיעות בסוגיות התלמוד. הרב נפתלי צבי יהודה ברלין, הנצי"ב (העמק שאלה שם אות יב), ציין שבנוסח הגמרא מילים אלו אינן מופיעות: "אבל נוסחת רבינו מיושרת, שאין נחשב אכילת תשיעי למצוה אלא אם כן מתענה בעשירי, שהרי קרא אסמכיה לעשירי... ויש להוסיף עוד דעיקר מצות אכילה בערב יום הכיפורים אינו אלא כדי שיוכל להתענות בעשירי וכפרש"י ביומא... ובברכות... ולפי זה מי שדעתו ברור שיוכל להתענות אפילו לא יאכל בערב יום הכיפורים אין עליו מצוה כלל". כאמור, האכילה היא גם הכנה ליום שלמחרת, אך העיקר הוא שהיא נחשבת לעינוי ועומדת בפני עצמה. גם על פי הנוסח שבשאילתות, אין הכרח שיש תלות בין הימים. ניתן להסביר את דברי השאילתות שאף על פי שבתשעה לחודש הוא אכל ובעשרה לחודש הוא צם, מעלה עליו הכתוב שהוא צם בשני הימים. נראה שגם על פי השאילתות מי שרק אכל בתשעה בתשרי ולא צם מסיבה כלשהי, קיים את המצווה. גם מי שאכל בתשעה בתשרי על אף שברור לו שהוא יכול לצום גם אם לא יאכל, גם הוא קיים מצווה. גם מי שלא אכל בתשיעי וצם בעשירי, כמו אותה אשה שניזונה מסמי רפואה, קיים המצווה.

21 בזוהר (מהדורת הסולם – ויקרא, פרשת אחרי מות, מאמר נפשא ורוחא אות רכג) נזכרת דרשה דומה לדרשת חייא בר רב מדפתי, על פסוק אחר: "'בעשור לחודש תענו את נפשותיכם' (ויקרא טז, כט), 'נפשותיכם" קאמר [=בלשון רבים]. בגין דישראל משתכחין קמי מלכא קדישא זכאין, ויהא רעותא דלהון לגבי קב"ה, ולאתדבקא ביה, בגין דיתכפר להו חובייהו. ועל דא, מאן דאכל ושתי בתשיעאה, ומענגא נפשיה במיכלא ומשתייא, אשתכח בעשיראה ענויא דנפשא בתרין חולקין, ואשתכח כאלו אתעני תשיעאה ועשיראה. 'את נפשותיכם' לאכללא כלא גופא ונפשא, ולאתכנעא בהאי יומא, לאתכפרא על חוביהון". הרב ישעיהו הלוי הורביץ, השל"ה הקדוש (של"ה, מסכת יומא, פרק תורה אור, אות קלו), הסביר את האמור בזוהר: "פירוש 'נפשותיכם' רומז לשתי נפשות, דהיינו גוף ונפש. ועינוי הגוף הוא התענית, ועינוי הנפש הוא האכילה. ובתשיעי מענין הנפש דהיינו האכילה, וביום כפורים מענין הגוף, ובזה הם שניהם מעונין". גם על פי דברי הזוהר אין תלות בין הימים.

הכיפורים, מדובר בבחירה אישית של האוכלים ואין הכוונה לחובה או מצווה. כיוון שכך, אם אדם גזר על עצמו צום ביום מסוים והתברר שיום זה הוא ערב יום הכיפורים – עליו לצום. לפי הרמב"ם המחויבות לנדר האישי גוברת על הצורך הטבעי לאכול לפני יום הכיפורים.

רבי עקיבא איגר נשאל אם אישה חולנית שאיננה יכולה לאכול, חייבת לאכול בערב יום הכיפורים. הוא השיב שהיא איננה חייבת, אך שאל אם אישה בריאה חייבת לצום ביום זה. האם זו מצוות עשה שהזמן גרמה ואז היא תהיה פטורה, או שאכילה זו היא חלק ממצוות הצום ביום הכיפורים שאישה חייבת בה. בנוגע להיות המצווה מצוות עשה שהזמן גרמה, נראה שמאחר שאין זו חובה לאכול בערב יום הכיפורים, אלא שמי שעושה כן מעלה עליו הכתוב כאילו צם תשיעי ועשירי, אין להכליל אכילה זו בגדר מצוות עשה שהזמן גרמה. בנוגע לצד השני של הבעיה נראה ששאלה זו מציפה דיון עקרוני ורחב יותר: האם יש תלות בין המעלה והערך לאכול בערב יום הכיפורים ובין החובה לצום ביום הכיפורים? לדברינו, יש כמובן קשר בין שני הימים, אך אין תלות. המצווה של כל יום עומדת בפני עצמה. ביום הכיפורים יש חובה להתענות, וחייא בר רב מדפתי לימד בדרשתו שהאכילה בערב יום הכיפורים נחשבת כעינוי. אשר על כן גם מי שיודע שהוא לא יצום מסיבה כלשהי, מקיים מצווה כשהוא אוכל בערב יום הכיפורים, וגם מי שיודע שהוא מסוגל לצום גם אם לא יאכל בערב יום הכיפורים, מקיים את המצווה אם בכל זאת הוא יאכל בערב יום הכיפורים.